

5. NÁRODNÍ ÚČTY

Národní účty sestavované v České republice jsou založeny na evropském standardu ESA 95 a řadě doplňujících a upřesňujících nařízení. ESA 95 byl přijat Nařízením Rady (ES) č. 2223/96 jako závazný metodický standard pro členské země EU v červnu 1996, avšak jeho plná implementace ve všech zemích byla předmětem dlouhodobého procesu, zakončeného prakticky až po deseti letech. V Českém statistickém úřadu byly první účty podle této metodiky sestaveny za rok 1993. Postupy sestavování byly poté průběžně zdokonalovány a následně byly několikrát revidovány celé časové řady.

V současnosti je dokončována nová evropská metodika ESA 2010 vycházející z celosvětového standardu SNA 2008; bude implementována ve všech členských zemích EU koordinovaně do konce roku 2014.

Základní kostru českých národních účtů tvoří soustava sektorových účtů. Na ně navazují další tabulky a bilance, zejména tabulky dodávek a užití a bilance nefinančních aktiv.

V sektorových účtech jsou zachyceny veškeré materiální, důchodové, peněžní a ostatní toky mezi všemi ekonomickými subjekty uvnitř národní ekonomiky i ve vztahu k zahraničí a zároveň i výsledky těchto toků. Zachycení tak složitého ekonomického mechanismu, jako je národní ekonomika v komplexní a přitom relativně jednoduché podobě, je umožněno seskupením všech ekonomických subjektů uvnitř národního hospodářství do několika skupin podle jejich převažující role v ekonomice (do tzv. institucionálních sektorů) a uspořádáním všech různorodých tokových a stavových veličin do systému účtů a tabulek.

Institucionální sektory

Národní účty popisují ekonomický proces v rozdělení podle institucionálních sektorů a subsektorů. Každý sektor (subsektor) se skládá z jednotek, které mají podobné základní činnosti, funkce a ekonomické chování a patří ke stejnému typu výrobce. Každá jednotka je zaříděna pouze do jednoho sektoru (subsektoru). Mezi **rezidentské institucionální sektory**, které tvoří národní hospodářství (**S.1**) patří:

- **nefinanční podniky (S.11)**, jejichž základní činností je výroba výrobků a nefinančních služeb; jsou to např. zemědělské, průmyslové, stavební nebo dopravní podniky, školy nebo zdravotnická zařízení (akciové společnosti, družstva, státní podniky atd.; zahrnují se i některé příspěvkové organizace);
- **finanční instituce (S.12)**, jejichž základní činností je finanční zprostředkování nebo finanční pomocná činnost; jsou to např. banky, úvěrová družstva, investiční fondy a společnosti, finančně leasingové společnosti, holdingové finanční společnosti, burzy nebo pojišťovny a penzijní fondy;
- **vládní instituce (S.13)**, jejichž produkce je určena pro individuální a kolektivní spotřebu, které jsou financovány zejména povinnými platbami od jednotek z jiných sektorů; jsou to organizační složky státu (např. ministerstva, ústřední úřady a jimi řízené organizace), mimorozpočtové fondy, a jiné ústřední instituce, územní samosprávné celky (kraje, obce, města a dobrovolné svazky obcí, regionální rady regionů soudržnosti), netržní příspěvkové organizace a fondy sociálního zabezpečení (zdravotní pojišťovny), jsou zde i neziskové instituce a korporace pojímané jako netržní jednotky a zaříděné v S.13 v souladu s kritérii ESA 95;
- **domácnosti (S.14)** zahrnující jednotlivce nebo skupiny jednotlivců jako konečné spotřebitele a drobné podnikatele produkující tržní výrobky a služby (řemeslníky, samostatně hospodařící zemědělce, soukromé lékaře, advokáty, daňové poradce apod.);
- **neziskové instituce sloužící domácnostem (S.15)**, které jsou netržními výrobci; jsou to politické strany, církevní a náboženské společnosti, nadace, odborové svazy, profesní a vzdělávací společnosti, zájmové nebo dobročinné organizace, aj.

Národní účty popisují také ekonomické operace s nerezidenty, tj. s jednotkami, které sídlí mimo ekonomické území České republiky, alespoň jeden rok nebo déle. **Nerezidenti (S.2)** představují seskupení jednotek bez ohledu na charakteristiku jejich funkcí a zdrojů. Jsou to např. zastupitelské úřady cizích států nebo mezinárodní organizace, které byly založeny a fungují na základě mezinárodních dohod nebo oddělené části mateřských společností (např. pobočky výrobních podniků, bank a pojišťovacích společností). Údaje za nerezidenty se nezahrnují do položek za národní hospodářství celkem (S.1).

V každém institucionálním sektoru jsou v českých národních účtech všechny produkční jednotky seskupeny i podle charakteru své převažující činnosti do odvětví. Pro odvětvové zařazení každé produkční jednotky se používá Klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE), která je českou verzí standardní klasifikace EU (NACE).

Posloupnost účtů

Dalším charakteristickým rysem národních účtů je seskupení všech tokových a stavových veličin podle jejich ekonomického charakteru a jejich uspořádání do systému účtů a tabulek. Obecné principy uspořádání a zápisů jsou v národním účetnictví v podstatě podobné obecným principům známým z podnikového účetnictví.

Každý z účtů systému je vybilancovaný – vyplývá to buď z definice účtů (účet výrobků a služeb), anebo je zde použita bilanční (vyrovnávací) položka, která se pak přenáší do dalšího účtu. Bilanční položky jsou v účtech

zachycovány buď čisté, nebo hrubé. Rozdíl v obou pojetích je tvořen spotřebou fixního kapitálu. Účet výrobků a služeb se sestavuje pouze za národní hospodářství jako celek, zatímco všechny ostatní účty se sestavují za jednotlivé institucionální sektory a subsektory, a samozřejmě i za národní hospodářství jako celek.

Účet výrobků a služeb zobrazuje, jak jsou celkové zdroje (produkce, dovoz a čisté daně z produktů) za národní hospodářství jako celek použity (pro mezispotřebu, konečnou spotřebu, tvorbu kapitálu a pro vývoz). V souladu s obecnou definicí je celkový objem zdrojů v rovnováze s jejich užitím. Vzhledem k tomu, že v tomto účtu jsou zachyceny toky zboží a služeb, které mají v ekonomice opačný směr než toky peněz za ně vydané, jsou zde zdroje a užití zobrazeny na opačných stranách, než je tomu u účtů sektorových.

Běžné účty zachycují tvorbu, rozdělení a přerozdělení důchodů a jejich užití pro konečnou spotřebu. Výslednou bilanční položkou jsou úspory (B.8), které jsou nově vytvořeným zdrojem pro akumulaci. Mezi běžné účty patří: účet produkce, účet tvorby důchodů, účet prvotního rozdělení důchodů (dále je rozčleněn na účet podnikatelských důchodů a účet rozdělení ostatních prvotních důchodů), účet druhotného rozdělení důchodů, účet přerozdělení naturálních důchodů a účet užití důchodů. Účet užití důchodů má v soustavě podobu dvou obsahově odlišných účtů – účtu užití disponibilních důchodů a účtu užití upravených disponibilních důchodů.

Účty akumulace zobrazují u každého sektoru změny objemu i ocenění jednotlivých složek jeho aktiv a závazků. Celá sestava akumulčních účtů je tvořena těmito účty: kapitálový účet (členěný na účet změn čistého jmění vlivem úspor a kapitálových transferů a účet pořízení nefinančních aktiv), finanční účet a účty ostatních změn aktiv (členěné na účet ostatních změn objemu aktiv a účty přecenění – účty nominálního, neutrálního a reálného zisku z držby).

Rozvahové (majetkové) účty zachycují hodnoty aktiv a závazků, které jsou v určitý moment (v našem případě k počátku a ke konci kalendářního roku) v držení daného sektoru či subsektoru. Bilanční položkou je čisté jmění, které v úhrnu za národní hospodářství představuje národní bohatství, tj. veškerá nefinanční a finanční aktiva po odpočtu finančních závazků ve vztahu k nerezidentům. Význam rozvahy pro celý systém národních účtů je především v tom, že završuje posloupnost účtů, neboť zobrazuje konečný výsledek zápisů v běžných a v akumulčních účtech. Mezi majetkové účty patří: počáteční rozvaha, změny v rozvaze a konečná rozvaha.

Účty nerezidentů slouží pro zachycení transakcí mezi rezidentskými jednotkami a zahraničím, resp. nerezidentskými jednotkami. Posloupnost účtů je obdobná jako u účtů tuzemských institucionálních sektorů: účet výrobků a služeb nerezidentů, účet prvotních důchodů a běžných transferů nerezidentů, účty akumulace nerezidentů (členěné na kapitálové účty nerezidentů a finanční účet nerezidentů, účty ostatních změn aktiv nerezidentů, hlouběji členěné na účet ostatních změn objemu aktiv nerezidentů a účty přecenění) a rozvahy nerezidentů.

Účty nerezidentů zachycují toky a stavy mezi nerezidenty a rezidenty, nezachycují tedy vztahy mezi nerezidenty navzájem, tj. nevylučují souhrn ostatního světa. V české praxi je proto používáno stejně podrobné členění jednotlivých toků a stavů do účtů jako u rezidentských sektorů, včetně podrobného členění účtů akumulace a rozvahových účtů.

Charakteristika ukazatelů

Každý ukazatel (transakce, ostatní toky a stavy) je v národních účtech označen kódem, který je v souladu s mezinárodním standardem ESA 95, nebo z něj vychází. Operace s výrobky a službami se označují kódem **P**, rozdělovací transakce kódem **D**, vyrovnávací položky kódem **Bg** (v hrubém pojetí včetně spotřeby fixního kapitálu) nebo **Bn** (v čistém pojetí – po vyloučení spotřeby fixního kapitálu), transakce s finančními nástroji kódem **F** a ostatní položky akumulace kódem **K**. Stavy nefinančních aktiv uváděné v počáteční a konečné rozvaze se označují kódem **AN** a stavy finančního majetku včetně ostatních pohledávek a závazků se označují kódem **AF**.

Produkce výrobků a služeb (P.1) představuje hodnotu tržního i netržního zboží a služeb, které jsou výsledkem produkční činnosti rezidentských jednotek v daném období na území České republiky. Tvoří ji:

- **tržní produkce (P.11)**, která obsahuje zejména tržby z prodeje výrobků a služeb vlastní výroby, obchodní rozpětí a změnu stavu nedokončené výroby a výrobků;
- **produkce pro vlastní konečné užití (P.12)**, tj. zejména aktivace výrobků a služeb, zemědělská produkce domácností pro vlastní spotřebu, individuální bytová výstavba domácností a imputované nájemné domácností bydlících ve vlastních domech a bytech;
- **ostatní netržní produkce (P.13)**, která je součtem ostatní netržní produkce poskytované za ekonomicky nevýznamné ceny (P.131 – platby za ostatní netržní produkci) a ostatní netržní produkce poskytované zdarma (P.132 – bezplatná ostatní netržní produkce). Bezplatná ostatní netržní produkce (P.132) je vyjádřena jako rozdíl mezi vynaloženými provozními náklady včetně čistých daní z výroby a dovozu vládních institucí a neziskových institucí sloužících domácnostem a jejich tržbami z prodeje výrobků a služeb (P.11+P.131) a produkcí pro vlastní konečné užití (P.12).

Mezispotřeba (P.2) představuje hodnotu výrobků a služeb spotřebovaných v průběhu příslušného období rezidentskými výrobci v procesu výroby jiných výrobků a služeb.

Výdaje na konečnou spotřebu (P.3) zahrnují výdaje na konečnou spotřebu domácností, vládních institucí a neziskových institucí sloužících domácnostem. Konečná spotřeba vyjadřuje hodnotu výrobků a služeb

k uspokojení kolektivních a individuálních potřeb. Rozděluje se z hlediska úhrady (kdo převážně hradí) a z hlediska spotřebitele. Výdaje na konečnou spotřebu se dále člení na:

- **výdaje na individuální spotřebu (P.31)**, které jsou součtem výdajů na individuální spotřebu domácností, vládních a neziskových institucí. Výdaje domácností na individuální spotřebu zahrnují zejména nákupy výrobků a tržních služeb, propočtené nájemné za domácnosti bydlící ve vlastních obydlích, hodnotu výrobků produkovaných domácnostmi pro vlastní spotřebu, např. ovoce nebo zeleninu; výrobky a služby poskytované zdarma nebo se slevou a nákupy českých turistů v zahraničí. Výdaje hrazené vládními institucemi se definují ve výši bezplatně poskytovaných netržních služeb v oblasti školství, zdravotnictví, bydlení, odstraňování odpadů, kultury a sportu apod. a naturálních sociálních dávek. Výdaje neziskových institucí sloužících domácnostem na konečnou spotřebu jsou stanoveny ve výši jejich bezplatných netržních služeb a celé se považují za výdaje na individuální konečnou spotřebu;
- **výdaje na kolektivní spotřebu (P.32)** vládních institucí jsou stanoveny v rozsahu jejich výdajů na kolektivní spotřebu podle odpovídajících funkcí (COFOG). Jsou vypočteny jako rozdíl mezi celkovou výší bezplatně poskytnutých netržních služeb všech institucionálních jednotek zařazených do sektoru vládních institucí a netržní produkci služeb zajišťujících individuální spotřebu.

Skutečná konečná spotřeba (P.4) představuje součet skutečné konečné spotřeby domácností (P.41, resp. součet výdajů domácností, vládních institucí a neziskových institucí sloužících domácnostem na individuální spotřebu) a skutečné konečné spotřeby vládních institucí (P.42, což je totožné s výdaji vládních institucí na kolektivní spotřebu). Úhrnná skutečná konečná spotřeba (P.4) je proto shodná s úhrnem všech výdajů na konečnou spotřebu (P.3).

Tvorba hrubého fixního kapitálu (P.51) zahrnuje pořízení a úbytky hmotných (P.511) a nehmotných fixních aktiv (P.512) a zvýšení hodnoty nevyráběných nefinančních aktiv (P.513). Pořízení fixních aktiv tvoří nové investice, investice ve vlastní režii, technické zhodnocení (rekonstrukce, modernizace), nákupy a bezúplatná nabytí stávajícího dlouhodobého majetku včetně výdajů na pořízení fixních aktiv v hodnotě vyšší než 20 tisíc Kč. Úbytky fixních aktiv představují prodeje a bezúplatná předání stávajícího dlouhodobého majetku.

Změna zásob (P.52) představuje rozdíl mezi hodnotou přírůstků a úbytků zásob po vyloučení vlivu cenových změn a nahodilých událostí.

Čisté pořízení cenností (P.53) představuje pořízení takového produktu, který není prvotně určen pro výrobu nebo spotřebu, za normálních podmínek se v průběhu času fyzicky neznehodnocuje a jeho majitel jej nabyvá a drží hlavně za účelem uchování hodnot.

Vývoz (P.6) a dovoz (P.7) představuje hodnotu zboží a služeb směňovaných mezi rezidentskými a nerezidentskými jednotkami. Součástí dovozu je například i spotřeba českých občanů v cizině a naopak součástí vývozu je i spotřeba cizinců v České republice. Vývoz je zachycen v cenách FOB (cena na hranici vyvážející země) a dovoz je zachycen v cenách CIF (cena na hranici dovážející země) v tabulkách dodávek a užití a pro účely odhadu HDP. V sektorových účtech je vývoz i dovoz shodně zachycen v cenách FOB.

Náhrady zaměstnancům (D.1) – peněžní i naturální, zahrnují mzdy a platy a sociální příspěvky placené zaměstnavatelem:

- **mzdy a platy (D.11)** představují celkové odměny zaměstnancům za jimi provedenou práci. Obsahují mzdy a platy za vykonanou práci pro zaměstnavatele, platy společníků firmy nebo členů družstev, dále platy a uniformy vojáků z povolání; zahrnují se i příspěvky věnované zaměstnancům na dopravu do práce a z práce, na stravování, na jejich kulturní nebo sportovní vyžití a jiné. Uvádějí se před odpočtem daně z příjmu, zákonných (povinných) příspěvků na sociální a zdravotní pojištění, případně jiných srážek;
- **sociální příspěvky placené zaměstnavatelem (D.12)** za jeho zaměstnance na všeobecné sociální a zdravotní pojištění, na penzijní a zdravotní přípojištění a přímé sociální podpory od zaměstnavatelů (nenávratné výpomoci hrazené např. ze sociálního fondu) a náhrada mzdy (nemocenské) hrazené zaměstnavatelem v období pracovní neschopnosti zaměstnanců (po dobu vymezenou zákonem).

Daně z výroby a dovozu (D.2) – nepřímé daně, zahrnují daně z produktů (např. daň z přidané hodnoty, cla, daně z dovozu, spotřební daně aj.) a ostatní daně z výroby (např. daně z nemovitosti, silniční daň, poplatky za znečištění vod a ovzduší aj.). Základem pro výpočet jsou údaje o daňových příjmech upravené metodou časového posunu.

Dotace (D.3) – jsou jednostranné platby vládními nebo evropskými institucemi výrobcům. Člení se na dotace na produkty a ostatní dotace na výrobu:

- **dotace na produkty (D.31)** se poskytují na jednotku vyráběných výrobků a poskytovaných služeb; mají většinou charakter kompenzací ztrát ve výrobě a při poskytování služeb; jsou to např. dotace na osobní dopravu, na zemědělské produkty, na teplo nebo příspěvky příspěvkovým organizacím zařazeným v sektoru nefinančních podniků (např. do školství);
- **ostatní dotace na výrobu (D.39)** obsahují zejména dotace na úhradu ztráty, dotace na útlum těžby, dotace podnikatelským subjektům a dotace podnikům, které zaměstnávají osoby se změněnou pracovní schopností nebo dotace na výrobu z fondů EU.

Čisté důchody z vlastnictví (D.4) vyjadřují saldo mezi přijatými a vydanými důchody z vlastnictví finančních a hmotných nevyráběných aktiv (půdy, vnitrozemských vod, např. rybníků a ložisek nerostných zdrojů). Obsahují

úroky (z vkladů, dlužních úpisů a půjček upravené o hodnotu finančních služeb nepřímo měřených – FISIM), imputované úroky z pojištění, pachtovné (rentu), dividendy, některé další důchody z rozděleného zisku a čerpání podnikatelského důchodu.

Běžné daně z důchodů, ze jmění aj. (D.5) zahrnují daně z příjmu a daň z kapitálových zisků (přímé daně) včetně daňových doplatků a penále. Jsou to daně z příjmu fyzických a právnických osob, včetně daní z úroků, dividend, z osobních výher a loterií nebo z nákupů a prodejů nemovitého majetku. Základem pro výpočet jsou údaje o daňových příjmech upravené metodou časového posunu. Dále jsou zde zahrnuty některé správní poplatky (např. poplatky za psy nebo za povolení k vjezdu apod.). Daně z finančního majetku nejsou v soustavě daní ČR zavedeny.

Sociální příspěvky (D.61) – povinné i dobrovolné, se rozdělují na skutečné a imputované sociální příspěvky. Skutečné sociální příspěvky zobrazují souhrnně všechny platby těm, kdo poskytují sociální dávky, tj. příspěvky na povinné sociální, zdravotní a povinné úrazové pojištění a na penzijní připojištění. Sledují se dále v rozdělení podle plátců (příspěvky placené zaměstnavatelem za své zaměstnance, zaměstnanci a osobami samostatně výdělečně činnými, vč. samoplátců). Imputované sociální příspěvky jsou přímé sociální podpory od zaměstnavatelů. Tato druhá imputace vyplývá z potřeb vyrovnání vztahu k sociálním dávkám.

Sociální dávky jiné než naturální sociální transfery (D.62) obsahují dávky vyplývající z účasti ve všeobecném sociálním pojištění (důchody, nemocenské aj.), v povinném úrazovém pojištění (které platí zaměstnavatel za své zaměstnance) a v penzijním připojištění. Dále jsou obsaženy peněžní sociální dávky hrazené obcemi v rámci péče o rodinu nebo o staré občany a náhrada mzdy (nemocenské) hrazená zaměstnavatelem v období pracovní neschopnosti jejich zaměstnanců.

Ostatní běžné transfery (D.7) zahrnují přijaté nebo vydané ostatní běžné transfery. Jsou to platby neživotního pojištění, platby uvnitř vlády, běžná mezinárodní spolupráce a ostatní běžné transfery. Neživotní pojištění je zachyceno jako čisté pojistné (tj. pojistné snižené o hodnotu pojišťovacích služeb) a jako pojistné náhrady; nezahrnují se transakce související se životním pojištěním, penzijním připojištěním ani se všeobecným sociálním a zdravotním pojištěním. Běžné transfery uvnitř sektoru vládních institucí obsahují neinvestiční transfery mezi státním rozpočtem a rozpočty orgánů místních vládních institucí; transfery mezi jednotkami stejného subsektoru sektoru vládních institucí jsou vyloučeny (např. mezi státním rozpočtem a veřejnými vysokými školami). Běžná mezinárodní spolupráce představuje transfery mezi vládou ČR a vládami jiných zemí nebo mezinárodními organizacemi (např. platby v rámci Evropské unie, OSN nebo dotace z fondů EU, potravinovou, technickou a jinou výpomoc). Ostatní běžné transfery pak zahrnují členské příspěvky a finanční podpory politickým, odborovým, církevním a podobným institucím, platby na humanitární účely (běžné transfery neziskovým institucím sloužícím domácnostem), finanční pomoci a dary od příbuzných a částky výživného (tj. soukromé mezinárodní transfery) a jiné transfery, které nebyly zahrnuty v předchozích položkách (např. výhry, resp. sázky do výše výher, pokuty ve správním a blokovém řízení, sankční a regresní náhrady apod.).

Naturální sociální transfery (D.63) jsou transfery domácnostem od vládních institucí nebo od neziskových institucí sloužících domácnostem (NISD). Představují hodnotu výrobků a služeb poskytnutých zejména ve formě zdravotní a sociální péče, vzdělání, bydlení. Jsou to zejména naturální dávky související se zdravotním pojištěním (platby za zdravotní pomůcky, lékařské, zubní ošetření, operace apod.) hrazené zdravotními pojišťovnami těm, kdo toto zboží a služby poskytují. Dále jsou zde obsaženy věcné dávky poskytované obcemi a hodnota výrobků a služeb v rozsahu výdajů vládních institucí a NISD na individuální spotřebu.

Změna čistého podílu domácností na rezervách penzijních fondů (D.8) je částka, o kterou se upravují disponibilní důchody domácností a penzijních fondů, aby se vyrovnaly jejich úspory se změnami stavu technických pojistných rezerv ve finančním účtu. Je stanovena jako rozdíl mezi přijatým pojistným a vyplacenými důchody. Životní pojištění domácností se v národních účtech chápe jako úspora.

Kapitálové transfery (D.9) jsou transakcemi, které mají za následek změnu vlastnictví hmotných, nehmotných nebo finančních aktiv. Jsou to kapitálové daně (daně z dědictví a darovací daně), investiční dotace, resp. granty (např. z fondů EU) a ostatní kapitálové transfery, zejména dědictví a dary investičního charakteru, privatizační transfery (restituční hmotné i finanční náhrady, bezplatné převody majetku (s výjimkou půdy) nebo transfery z titulu realizovaných vládních garancí a odpuštění dluhu.

Nefinanční aktiva (AN) zahrnují vyrobená a nevyroběná aktiva. Vyrobená aktiva (AN.1) se dále člení na fixní aktiva (AN.11), zásoby (AN.12) a cennosti (AN.13).

Fixní aktiva (AN.11) zahrnují hmotná fixní aktiva (AN.111) a nehmotná fixní aktiva (AN.112). Hmotná fixní aktiva představují budovy a stavby, stroje a zařízení, pěstovaná aktiva. Mezi nehmotná fixní aktiva je klasifikován geologický průzkum, počítačové programové vybavení, původní kulturní a umělecká díla.

Zásoby (AN.12) tvoří materiál a suroviny určené pro mezispotřebu, nedokončená produkce, hotové výrobky a obchodní zboží. Součástí zásob jsou i strategické rezervy státu, stavby vykazované u producentů a zásoby dřeva na pni lesních porostů.

Cennosti (AN.13) obsahují například drahé kameny a vzácné kovy, starožitnosti a ostatní umělecké nebo sběratelské předměty, které jejich majitelé nabývají a drží za účelem uchování hodnot.

Nevyroběná aktiva (AN.2) představují hmotná nevyroběná aktiva (AN.21), tj. půdu, podzemní zdroje, nepěstované biologické zdroje a vodní zdroje a nehmotná nevyroběná aktiva (AN.22), např. patenty, nebo nakoupenou dobrou pověst (*goodwill*) nebo emisní povolenky.

Finanční aktiva (F, AF) obsahují platební prostředky, finanční pohledávky a ekonomická aktiva, která jsou svou povahou blízka finančním pohledávkám.

Měnové zlato a zvláštní práva čerpání (F.1, AF.1). Měnové zlato je finančním aktivem České národní banky a je součástí devizových rezerv ČR. Zvláštní práva čerpání jsou mezinárodní rezervy aktiv u Mezinárodního měnového fondu. Pro jejich držitele představují výlučná a bezpodmínečná práva získat jiná rezervní aktiva; vytvářejí rámec disponibilních úvěrů.

Oběživo a vklady (F.2, AF.2) v národní a cizí měně zahrnují oběživo (bankovky a mince, používané v platebním styku – F.21, AF.21), převoditelné vklady (vklady na běžných a zálohových účtech, na vkladních knížkách bez výpovědní lhůty, nebo na cestovních vkladních knížkách – neterminované vklady – F.22, AF.22) a ostatní vklady (F.29, AF.29) – terminované, či jinak omezené vklady, vč. úsporných vkladů a nepřevoditelných dluhových cenných papírů, depozitních certifikátů a vkladových listů.

Dluhové cenné papíry (F.3, AF.3), resp. cenné papíry jiné než účasti obsahují cenné papíry úvěrového a jemu podobného charakteru (obvykle převoditelné), zejména krátkodobé směnky a pokladniční poukázky (se splatností do jednoho roku – F.331, AF.331), dlouhodobé směnky, dluhopisy a jiné (jejichž doba splatnosti je delší než 1 rok, případně není určena – F.332, AF.332) a dále údaje za finanční deriváty (F.34, AF.34).

Půjčky (F.4, AF.4) zahrnují zejména bankovní úvěry (investiční, spotřebitelské, hypotekární aj.), dále půjčky (včetně půjček vyplývajících z finančního leasingu) a jiné návratné finanční výpomoci mezi institucionálními jednotkami, vč. vztahů k Mezinárodnímu měnovému fondu nebo zemím Evropské unie (v souladu s platební bilancí). Sledují se v rozdělení na krátkodobé (F.41, AF.41) – se splatností do jednoho roku a na požádání a dlouhodobé (F.42, AF.42), se splatností delší než jeden rok.

Účasti (F.5, AF.5) představují podíl na majetku korporací nebo kvazikorporací a vyjadřují nárok na důchod z vlastnictví. Je to hodnota, kterou institucionální jednotky vykazují ve svých aktivech jako majetkové účasti (akcie, podíly) v listinné i zaknihované podobě. Na straně pasív jsou uvedeny především jako základní kapitál nefinančních a finančních společností. Položka F.5, AF.5 se sleduje v rozdělení na účasti v akciových společnostech, bez účasti v investičních společnostech a fondech (F.51, AF.51), účasti v investičních společnostech a fondech (F.52, AF.52) a položka jiné účasti (F.513, AF.513) obsahuje účasti ve společnostech s ručením omezeným nebo družstvech apod. V položce jiné účasti (F.513, AF.513) jsou zachyceny i změny v účastech vlády ve veřejných společnostech (státních, příspěvkových organizacích zařazených v sektoru nefinančních podniků a finančních institucí). Rozdělení položky F.51, AF.51 na kótované (F.511, AF.511) a nekótované akcie (F.512, AF.512) je provedeno od roku 1999.

Pojistné technické rezervy (F.6, AF.6) představují změnu v čistém podílu domácností na rezervách životního pojištění a penzijního připojištění – F.61, AF.61 (tj. změnu technických rezerv na životní pojištění, na pojistná plnění, na úhradu finančního závazku z finančního umístění jménem pojištěných, ostatních rezerv životního pojištění) a změnu stavu rezerv předplaceného pojištění a nevyrovnaných pohledávek – F.62, AF.62 (tj. rezerv na pojistné jiných období, na pojistná plnění, na vyrovnání mimořádných rizik, na prémie a slevy). V této položce nejsou zahrnuty změny stavu rezerv souvisejících se všeobecným sociálním a zdravotním pojištěním. Od roku 2004 jsou zachycovány v brutto pojetí, tj. včetně vztahu k zajistitelům.

Ostatní pohledávky/závazky (F.7, AF.7) zahrnují obchodní úvěr (tj. pohledávky/závazky z dodavatelsko-odběratelských vztahů s výjimkou bankovního úvěru a půjček na financování obchodního úvěru) a zálohy na výrobky a služby (F.71, AF.71) a jiné pohledávky/závazky (F.79, AF.79), které nebyly zohledněny v jiných položkách finančního účtu a vztahují se např. k daním, sociálním příspěvkům, úrokům, mzdám atd.

Spotřeba fixního kapitálu (K.1) představuje snížení hodnoty fixních aktiv vlivem fyzického a morálního opotřebení. Za všechny typy fixních aktiv je v celé časové řadě počítána metodou nepřetržitě inventarizace (PIM).

Čisté pořízení nevyroběných nefinančních aktiv (K.2) obsahuje pořízení a úbytky hmotných (K.21) a nehmotných nevyroběných aktiv (K.22). Náklady na převody vlastnictví nevyroběných aktiv jsou však součástí tvorby hrubého fixního kapitálu (P.51). Přírůstky a úbytky hmotných nevyroběných aktiv se za národní hospodářství jako celek vyrovnají, neboť všichni vlastníci těchto aktiv jsou považováni za rezidenty.

Ostatní změny objemu aktiv (K.3 až K.10 a K.12) zachycují dopad mimořádných a nepředvídaných událostí na objem aktiv. V národních účtech se sleduje vznik nevyroběných aktiv, jako např. objevy využitelných přírodních zdrojů nebo zavedení emisních povolenek (K.3) a vyrobených aktiv (K.4), přirozený růst nepěstovaných biologických aktiv (K.5), zánik nevyroběných aktiv, jako např. vyčerpání přírodních zdrojů (K.6), ztráty z katastrof (K.7), konfiskace bez náhrady (K.8), ostatní změny objemu nefinančních aktiv jinde neuvedené (K.9), např. převody půdy, ztráty z titulu požáru, krádeží nebo napadení zásob hmyzem. Rovněž se zahrnují ostatní změny objemu z titulu změn v sektorovém zařazení a zařazení aktiv a závazků a dále změn ve struktuře institucionálních jednotek (K.12).

Zisky nebo ztráty z držby (K.11) vyjadřují změnu hodnoty aktiva (závazku i čistého jmění) v důsledku změn v úrovni a struktuře cen. Z analytického hlediska je velmi důležité, že systém rozděluje nominální zisky nebo ztráty z držby (K.11) na neutrální (K.11.1) a reálné (K.11.2). Neutrální zisky z držby vyjadřují změnu všeobecné hladiny cen (pro všechna aktiva a závazky jsou počítány jedním cenovým indexem pro konečné národní užití s vyloučením změny zásob). Reálné zisky z držby jsou spočteny jako rozdíl mezi nominálními a neutrálními zisky z držby a vyjadřují hodnotu, jakou vlastník daného aktiva či závazku získal či ztratil za sledované období v poměru k pohybu cen ostatních aktiv.

Hrubý domácí produkt (B.1g) nebo čistý domácí produkt (B.1n) – hrubý domácí produkt v kupních cenách je odhadován na základě výrobní, výdajové a důchodové metody. Výrobní metoda je založena na souhrnu přidané hodnoty a čistých daní z produktů. Výdajová metoda spočívá v součtu výdajů na konečnou spotřebu, tvorbu hrubého kapitálu a čistého vývozu. Důchodová metoda je založena na součtu náhrad zaměstnancům, hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu a čistých daní z výroby a dovozu.

Provozní přebytek – hrubý (B.2g) nebo čistý (B.2n) – představuje zejména zisky podnikatelských subjektů (korigované o zisk z držby zásob), úroky a jiné důchody z vlastnictví kapitálu, tj. majetkové a podnikatelské důchody. Je stanoven jako rozdílová položka mezi hrubou přidanou hodnotou, náhradami zaměstnancům a čistými daněmi z výroby a z dovozu. Provozní přebytek v sektoru domácností je zaznamenáván pouze u činnosti bydlení ve vlastním obydlí.

Smíšený důchod – hrubý (B.3g) nebo čistý (B.3n) – je souhrnem důchodu z podnikání (zisku) a důchodu z pracovní činnosti osob samostatně výdělečně činných.

Podnikatelský důchod – hrubý (B.4g) nebo čistý (B.4n) – je bilanční položkou účtu podnikatelských důchodů, je vyrovnávací položkou odpovídající pojmu běžného zisku před rozdělením a zdaněním daní z příjmů, jak se běžně používá v podnikovém účetnictví.

Národní důchod – hrubý (B.5g) nebo čistý (B.5n) – je bilanční položkou účtu rozdělení prvotních důchodů, tj. důchodů z využívání výrobních činitelů (práce, půdy a kapitálu, včetně čistých daní z výroby a dovozu); je součtem sald prvotních důchodů za jednotlivé rezidentské sektory.

Disponibilní důchod – hrubý (B.6g) nebo čistý (B.6n) – je výsledkem tvorby a rozdělení důchodů a proto bilanční položkou účtu druhotného rozdělení důchodů. Je to částka, kterou ekonomické subjekty mohou věnovat na konečnou spotřebu a na úspory, tj. na akumulaci v hmotných, nehmotných nebo finančních aktivech.

Upravený disponibilní důchod – hrubý (B.7g) nebo čistý (B.7n) – je vyrovnávací položkou účtu znovurozdělení naturalních důchodů. Je tvořen disponibilními důchody sektorů upravenými o naturalní sociální transfery mezi sektory. V úhrnu za národní hospodářství je totožný s disponibilním důchodem (B.6).

Úspory – hrubé (B.8g) nebo čisté (B.8n) – jsou vyrovnávací položkou účtu užití důchodů. Představují částku, která je (při kladných úsporách) k dispozici na pořízení hmotných, nehmotných nebo finančních aktiv nebo na snížení finančních závazků, anebo (při záporných úsporách) musí být zajištěna snížením těchto aktiv nebo zvýšením závazků. Celkové zdroje akumulace za jednotlivé sektory jsou však vyšší nebo nižší o vliv kapitálových transferů. V sektorech vládních institucí, NISD a domácností jsou úspory rozdílem mezi disponibilními důchody a konečnou spotřebou. V ostatních sektorech se rovnají disponibilnímu důchodu.

Čisté půjčky (+) nebo čisté výpůjčky (-) (B.9) vyjadřují částku, kterou je daný sektor schopen půjčit nebo nucen si vypůjčit od jiného sektoru. Za národní hospodářství jako celek vyjadřují zdroje, které národní ekonomika dala k dispozici nerezidentům nebo které si od nich vypůjčila. V sektoru vládních institucí, po promítnutí úroků z operací se swapy a termínovými úrokovými dohodami se vládní přebytek nebo deficit (EDP B.9) posuzuje ve vztahu k HDP ve smyslu maastrichtských kritérií (3 %). Položka B.9 je bilanční položkou kapitálového účtu a měla by odpovídat stejné položce ve finančním účtu, kde vyjadřuje celkovou změnu finančních aktiv a pasiv. Mezi oběma přístupy k výpočtu vyrovnávací položky zpravidla existuje statistická diskrepance. Odráží používání rozdílných informačních zdrojů, nepřesnosti, chyby a omyly při sestavování a zpracování údajů účetních nebo statistických výkazů, působí zde i vliv nedůsledného dodržování metodického pojetí jednotlivých položek. Finální statistická diskrepance je v procesu bilancování jednotlivých nefinančních i finančních transakcí minimalizována a nakonec obvykle umístěna do ostatních závazků a pohledávek (F.7).

Změny čistého jmění (B.10) vyjadřují změny hodnoty aktiv a závazků v průběhu účetního období a shrnují částky zachycené v jednotlivých účtech akumulace, tj. změny čistého jmění vlivem úspor a kapitálových transferů, změny čistého jmění vlivem ostatních změn objemu aktiv a změny čistého jmění vlivem nominálních zisků/ztrát z držby.

Saldo dovozu a vývozu zboží a služeb (B.11) – jestliže je kladné, existuje přebytek pro nerezidenty a deficit pro tuzemské národní hospodářství, a naopak v případě, že je záporné.

Saldo běžných transakcí nerezidentů s rezidenty (B.12) je výsledkem transakcí mezi rezidentskými a nerezidentskými institucionálními jednotkami v prvotním a druhotném rozdělení důchodů.

Čisté jmění (B.90) za národní hospodářství celkem se používá též pojem národní bohatství. Čisté jmění národního hospodářství celkem je součtem čistého jmění institucionálních sektorů. Představuje hodnotu nefinančních aktiv celého národního hospodářství plus saldo finančních aktiv a závazků vůči nerezidentům.

Ocenění

Výrobci a uživatelé určitého produktu obvykle chápou jeho hodnotu odlišně, a to z důvodu dopravních nákladů, obchodních přírážek a daní z produktů snížených o dotace na produkty. Abychom se co nejlíže drželi hlediska jak výrobců, tak odběratelů, zachycuje se v systému veškeré užití v kupních cenách, které zahrnují dopravní náklady, obchodní přírážky a daně snížené o dotace na produkty, zatímco produkce je zachycena v základních cenách, které uvedené složky vylučují. Vývoz a dovoz komodit je sledován v cenách na hranici. Celkový vývoz a dovoz je oceněn v cenách na hranicích vývozce (FOB). Zahraniční doprava a služby pojištění mezi hranicemi vývozce a dovozce nejsou zahrnuty do ceny zboží, nýbrž se zaznamenávají jako služby.

Základní cena je cena, kterou má dostat výrobce od kupujícího za jednotku vyrobené produkce výrobků nebo služeb bez daně, splatné z této jednotky v důsledku její výroby nebo prodeje (tj. daně z produktů), ale včetně dotace získané na tuto jednotku v důsledku její výroby nebo prodeje (tj. dotace na produkty). Jsou vyloučeny dopravní přírázky fakturované výrobcem samostatně. Zahrnuty jsou dopravní přírázky účtované výrobcem na stejné faktuře, a to i když jsou na faktuře uvedeny jako samostatná položka.

Kupní cena je cena, kterou kupující skutečně platí za produkty k okamžiku nákupu. Je konstruována jako základní cena, která je zvýšena (+) a snížena (-) o tyto položky:

- + daně snížené o dotace na produkty (vyloučeny jsou však odpočitatelné daně na produkty jako DPH);
- + dopravní přírázky, které platí kupující, aby převzali dodávku v požadovaném čase a na požadovaném místě;
- množstevní nebo sezónní slevy z obvyklé ceny nebo sazby;
- úroky nebo poplatky za služby připočtené za poskytnutí úvěru;
- přírázky vznikající v důsledku nezaplacení v rámci lhůty stanovené v době, kdy byly nákupy uskutečněny.

Toto ocenění je určeno metodikou Evropského systému národních účtů, podrobně viz ESA 95 kapitola 1 (body 1.54 a 1.55) a kapitola 3 (body 3.06 a 3.48).

Poznámky k tabulkám

Tab. 5-1. až 5-20. **Ukazatele tvorby, rozdělení a užití důchodu, aktiv a závazků**

Účet výrobků a služeb (tabulky 5-1. a 5-2.) zobrazuje reálné toky výrobků a služeb v ekonomice. Zachycuje celkové zdroje (produkci a dovoz) výrobků a služeb a jejich užití v rozdělení na mezipotřebu, konečnou spotřebu, tvorbu hrubého kapitálu (fixního kapitálu, změnu stavu zásob, vč. cennosti) a vývoz. Vzhledem k tomu, že produkce je oceněna v základních cenách a užití v cenách kupních, jsou zde uvedeny i daně a dotace na výrobky.

Účet výrobků a služeb je vyrovnaný (nemá žádnou vyrovnávací položku). Je součástí národních účtů za národní hospodářství jako celek.

FISIM (P.119), tj. služby finančního zprostředkování nepřímo měřené (vyjádřené rozdílem mezi přijatými a placenými úroky bank), se dříve zachycoval v produkci sektoru finančních institucí a v mezipotřebě fiktivní jednotky. Spotřeba těchto služeb je nyní alokována do mezipotřeby nebo konečné spotřeby příslušných sektorů a odvětví, kterým byla tato služba poskytnuta, případně jako vývoz.

Tab. 5-3. až 5-18. obsahují přehled hlavních makroekonomických ukazatelů národního hospodářství celkem a v rozdělení podle odvětví a institucionálních sektorů. Charakterizují nefinanční transakce (transakce s výrobky a službami, rozdělovací a kapitálové transakce) a finanční transakce. Dále zobrazují vztahy k nerezidentům, čisté jmění a jeho změny a stavy nefinančních a finančních aktiv a stavy závazků.

Tab. 5-19. a 5-20. **Vládní deficit a Vládní dluh** obsahují v časové řadě přehled ukazatelů ovlivňujících deficit a dluh sektoru vládních institucí (viz výše uvedených) v rozdělení podle subsektorů. Vymezení vládního deficitu a dluhu je v souladu s mezinárodními standardy a nařízeními orgánů EU.

Deficit rozpočtů vládních institucí představuje výši čistých výpůjček (-B.9) vládních institucí; přebytek rozpočtů vládních institucí představuje výši čistých půjček (+B.9) vládních institucí. Čisté půjčky (+) / čisté výpůjčky (-) upravené o vliv úroků z operací se swapy a s termínovými úrokovými dohodami, tzv. EDP B.9 (*Excessive deficit procedure*) – je základem pro hodnocení rozpočtového hospodaření vládních institucí podle maastrichtských kritérií. Položky D.4, D.7 a D.9 jsou konsolidované, tj. jsou vyloučeny transfery uvnitř každého subsektoru vládních institucí.

Vládní dluh (vyjádřený v nominální hodnotě) představuje souhrn závazků vyplývajících z přijatých vkladů, vydaných smének a dluhopisů a přijatých úvěrů, půjček a návratných finančních výpomocí (AF.2+AF.33+AF.4).

Tab. 5-21. **Podrobné členění daní a sociálních příspěvků sektoru vládních institucí**

Obsahuje přehled běžných (D.2.a D.5) a kapitálových daní (D.91) a příspěvků na sociální a zdravotní pojištění (D.61), které jsou zdrojem příjmů sektoru (subsektorů) vládních institucí. Uvedené údaje jsou v souladu s údaji národních účtů za S.13 a pravidly ESA 95. Jejich propočet je založen na tzv. metodě časového posunu, která umožňuje eliminovat vliv daní (daňových „příjmů“), které pravděpodobně nebudou nikdy vybrány. Vzhledem k tomu nejsou položky pod kódem D.995 obsazeny.

Tab. 5-22. **Výdaje sektoru vládních institucí podle funkcí (COFOG)**

Výdaje vyjadřují účelové vynaložení prostředků sektoru vládních institucí. Jejich členění (odpovídá mezinárodnímu standardu COFOG (*Classification of the Functions of Government*)). Podstatou je zařazení výdajových transakcí a transferů (nákupů, mzdových plateb, dotací, úroků atd.) organizačních složek státu, státních fondů a územních samosprávných celků do odpovídajících skupin. Výdaje ostatních vládních institucí (např. příspěvkových organizací, veřejných výzkumných institucí apod.) jsou zařazeny za jednotku jako celek podle její hlavní činnosti. Důvodem je absence podrobných údajů o účelu realizovaných výdajů příslušné vládní jednotky.

Tab. 5-23. až 5-29. Ukazatele nefinančních aktiv

Poskytují pohled na odvětvovou strukturu nefinančních aktiv, na jejich celkový objem, přírůstky a úbytky. Stav fixních aktiv jsou vyjádřeny v čistých (zůstatkových) reprodukčních cenách, tj. v kupních cenách snížených o kumulovanou spotřebu fixního kapitálu.

* * *

Další údaje o ročních a čtvrtletních národních účtech jsou zveřejňovány na internetových stránkách Českého statistického úřadu, včetně výsledků revize národních účtů od roku 1995:

- www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hdp_narodni_ucty